

ORIGINAL RESEARCH PAPER

The Effect of the Type of Social Media Use on the Types of Political Participation among Islamic Azad University, Bandar Anzali Branch Students

Seyedeh Laya Mortazavi*¹, Mina Alavi²

Received:

14 Oct 2021

Revised:

06 Dec 2021

Accepted:

16 Dec 2021

Available Online:

01 Jan 2022

Keywords:

Political Participation, Internet Use, Social Media, Social Networks.

Abstract

Background and Aim: The level of political participation reduces people's skepticism towards the government, and it is one of the crucial signs for analyzing the performance of the government both domestically and internationally, and an important factor in the orders and policies of governments to increase public participation and improve the level of conscious democracy in society. And following that is the legitimacy of the government and the satisfaction of the citizens. The widespread use of the Internet and the widespread use of this tool in civil-political interactions, as well as the lack of a comprehensive study of the moderators of this relationship in previous studies, suggests the necessity of conducting this research.

Materials and Methods: In order to investigate the effect of the research variables on each other, using the descriptive research method, 340 students of the Islamic Azad University of Bandar Anzali branch were randomly selected and the data was collected through a survey. Data analysis was done by structural equation modeling method using Smart PLS software.

Ethical Considerations: All ethical considerations have been observed.

Findings & Conclusion: The findings of the research showed that although the use of the Internet has a positive and significant effect on political participation in general; but the intensity of this relationship is weak. Also, the use of the Internet did not have a significant effect on offline participation and civic participation in the studied students.

1* PhD in Human Resource Management, Islamic Azad University, Bandar Anzali Branch, Iran. (Corresponding Author) Email: Mortazavi.laya@gmail.com Phone: +989111843707

2 Assistant Professor, Department of Public Administration, Faculty of Management and Accounting, Islamic Azad University, Qazvin Branch, Iran.

Please Cite This Article As: Mortazavi, SL & Alavi, M (2021). "The Effect of the Type of Social Media Use on the Types of Political Participation among Islamic Azad University, Bandar Anzali Branch Students". *Interdisciplinary Legal Research*, 2 (4): 99-113.

تأثیر نوع استفاده از رسانه‌های اجتماعی بر انواع مشارکت سیاسی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندر انزلی)

سیده لایا مرتضوی^{۱*}، مینا علوی^۲

۱. دکتری مدیریت منابع انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندر انزلی، ایران. (نویسنده مسؤول)

Email: Mortazavi.laya@gmail.com

۲. استادیار، گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، ایران.

دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۲۳ ویرایش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۵ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۵ انتشار: ۱۴۰۰/۱۰/۱۱

چکیده

زمینه و هدف: میزان مشارکت سیاسی موجب کاهش بدبینی مردم نسبت به دولت می‌شود و یکی از شاخص‌های حائز اهمیت برای بررسی عملکرد دولت در داخل کشور و هم در سطح بین‌المللی است و عامل مهمی در دستورگذاری‌ها و خط‌مشی‌گذاری‌های دولت‌ها برای افزایش مشارکت عامه مردم و ارتقای سطح دموکراسی آگاهانه جامعه و در پی آن مشروعیت حکومت و رضایت شهروندان است. فراگیر شدن استفاده از اینترنت و کاربرد گسترده این ابزار در تعاملات مدنی- سیاسی و همین‌طور نبود پژوهشی جامع از تعدیل‌کننده‌های این رابطه در مطالعات پیشین، ضرورت انجام این پژوهش را مطرح می‌سازد.

مواد و روش‌ها: برای بررسی میزان تأثیرگذاری متغیرهای تحقیق بر یکدیگر، با بهره‌گیری از روش تحقیق توصیفی با انتخاب تصادفی ۳۴۰ نفر از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندر انزلی، گردآوری داده‌ها از طریق پیمایش صورت گرفت. تحلیل داده‌ها با روش مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار Smart PLS انجام شد.

ملاحظات اخلاقی: تمامی اصول اخلاقی در جمع‌آوری داده و نگارش این مقاله رعایت شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: یافته‌های پژوهش نشان داد با اینکه به‌طور کلی استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر مثبت و معنادار دارد؛ اما شدت این رابطه ضعیف است. همچنین، استفاده از اینترنت بر مشارکت آفلاین و مشارکت مدنی در دانشجویان مورد مطالعه تأثیر معناداری نداشت.

کلمات کلیدی: مشارکت سیاسی، استفاده از اینترنت، رسانه‌های اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی.

مقدمه

دموکراسی زمانی به آرمان‌های خود نزدیک می‌شود که مشارکت سیاسی افراد افزایش یابد. مقصود از این مشارکت تنها شرکت در رأی‌گیری‌ها نیست؛ منظور مشارکتی است که به‌طور کلی افزایش اطلاعات و ایجاد هویت سیاسی در بین شهروندان را در پی دارد. با این نگاه یکی از عوامل بازدارنده و کنترل‌کننده بدبینی سیاسی جلب مشارکت افراد است. جلب مشارکت افراد موجب کاهش بدبینی آن‌ها نسبت به دولت می‌شود (Snyder, 2015). به عبارت دیگر درگیر شدن و مشارکت سیاسی شهروندان موجب کاهش احساسات ضد دولتی و بدبینی در میان شهروندان خواهد شد و به افزایش درک آنان از کار مدیران دولتی کمک خواهد نمود (Neshkova, 2014). البته باید به این نکته توجه کرد در سراسر مراحل فرآیند ایجاد مشارکت باید همسویی^۱ وجود داشته باشد. در غیر این صورت، احتمال سوء تفاهم و افزایش جدی درگیری و تعارض وجود خواهد داشت که منجر به کاهش سطح اعتماد عمومی و افزایش بدبینی سیاسی و عمومی در مورد مشارکت خواهد شد. (Bryson et al, 2013). به عقیده عده‌ای از محققان استفاده از متدها و روش‌های متعدد مبتنی بر مشارکت، بدبینی شهروندان نسبت به دولت را کاهش می‌دهد؛ زیرا استفاده از این سازوکارها به‌طور مستقیم با اجماع ذینفعان، پاسخگویی و جلب اعتماد مردم نسبت به دولت در ارتباط است (Yang et al, 2011; Irvin & Stansbury, 2004). در سال‌های اخیر، توجه بسیاری از پژوهشگران علوم سیاسی و مدیریت دولتی به پتانسیل اینترنت برای مشارکت سیاسی جلب شده است. آن‌ها درصد برآمده‌اند تا دریابند آیا اینترنت مانعی برای مشارکت سیاسی به حساب می‌آید یا سبب پیشبرد آن می‌شود؟ هرچند مطالعاتی که به بررسی رابطه «استفاده از اینترنت» و «مشارکت سیاسی» می‌پردازند به‌صورت روزافزون افزایش یافته، اما این رابطه همچنان مبهم است (Chae et al, 2019).

مرور ادبیات نشان می‌دهد سه دیدگاه متمایز در این رابطه وجود دارد؛ بیشتر پژوهشگران بر این باورند که مشارکت سیاسی در میان کاربران اینترنت بیشتر شده است (Gil de Zúñiga et al, 2014; Yang et al, 2018; DeHart, 2016; Jiang, 2016; Xenos et al, 2014; Tolbert & McNeal, 2003; Kim & Kim, 2021)؛ اما در این بین استثناهایی نیز وجود داشته است (Boulianne, 2015) به‌طوری‌که تعدادی از پژوهشگران اذعان دارند استفاده از اینترنت، مشارکت سیاسی را کاهش می‌دهد. (Vitak et al, 2016; Theocharis & Lowe, 2011). عده دیگری هم اظهار می‌دارند رابطه‌ای میان استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی وجود ندارد (Carlisle & Patton, 2013). مطالعاتی که اظهار می‌دارند استفاده از اینترنت مشارکت سیاسی استفاده‌کنندگان آن را افزایش می‌دهند، معتقدند استفاده از اینترنت باعث افزایش دانش سیاسی، تشویق مشارکت در گفتمان‌های سیاسی، افزایش تأثیر و یکدلی سیاسی و درنهایت منجر به افزایش مشارکت سیاسی به‌صورت فردی و یا جمعی می‌شود. مطالعات تجربی که این فرضیه را تأیید می‌کنند نشان می‌دهند فعالیت فعالان سیاسی از طریق استفاده از اینترنت تقویت می‌شود. (Xenos et al, 2014; Boulianne, 2019).

گروه دیگری از مطالعات تأکید می‌کند برای افرادی که از نظر سیاسی فعال نیستند، استفاده از اینترنت تأثیر محرک دارد و منجر به افزایش مشارکت سیاسی می‌شود. (Kid & McIntosh, 2016; Enjolras et al, 2013). برخی مطالعات نیز اظهار می‌کنند استفاده از اینترنت هم تأثیر فزاینده و هم تأثیر محرک دارد^۳ و صرف‌نظر از اینکه افراد قبلاً مشارکت سیاسی داشته‌اند یا خیر، کاربران اینترنت امکان بیشتری برای مشارکت در فعالیت‌های سیاسی پیدا می‌کنند (Visser & Stolle, 2014; Young, 2021; Nam, 2012). پژوهشگران در دومین فرضیه با بهره‌گیری از فرضیه جایگزینی زمان^۴ ادعا می‌کنند که افراد هرچه زمان بیشتری را برای اینترنت صرف کنند، زمان کمتری را به

^۲ - Reinforcing existing political participation.

^۳ - Mobilizing political participation.

^۴ - Time displacement hypothesis.

^۱ - Alignment.

اثر هر یک از مطالعات را توضیح دهد، هدف پژوهش حاضر تعیین جهت و شدت رابطه میان «استفاده از اینترنت» و «مشارکت سیاسی» و شناسایی اثرات تعدیل‌کننده رابطه میان این دو متغیر است تا درک بهتری از رابطه میان این دو فراهم آید.

وجه تمایز پژوهش پیش‌رو با سایر مطالعاتی که تاکنون در این زمینه انجام شده است، شناسایی و مطالعه نقش متغیرهای تعدیلگر رابطه بین استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی به صورت مجزا می‌باشد. به این منظور در این مطالعه محققان تلاش می‌کنند تا به پرسش‌های در پی آمده پاسخ دهند:

- رابطه بین استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی چیست؟
- کدامیک از انواع مشارکت سیاسی رابطه قوی‌تری با استفاده از اینترنت دارد؟
- چه تعدیل‌گرهایی رابطه قوی‌تری بین استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی ایجاد می‌کند؟

بحث و نظر

۱- پیشینه پژوهش

پژوهشگران علوم اجتماعی از دیرباز تلاش کرده‌اند کشف کنند که چه عوامل و شرایطی منجر به افزایش مشارکت سیاسی در جامعه می‌شود. اهمیت این موضوع به دلیل حق انسانی مشارکت است که در نهایت منجر به آزادسازی و اعتماد انسان‌ها به خود شده و موجب نقش‌آفرینی اجتماعات انسانی و حرکت رو به جلوی جامعه می‌شود (سبکتگین ریزی و همکاران، ۱۳۹۵). در این میان اینترنت و رسانه‌های الکترونیک به عنوان بخشی از فناوری اطلاعات و ارتباطات، دسترسی شهروندان به اطلاعات را فراهم می‌کند و به آن‌ها امکان تعامل با دیگران در جوامع آنلاین را می‌دهد. همچنین می‌تواند با کاهش هزینه‌ها و محدودیت‌های منابع پتانسیل‌های سیاسی کاربران را افزایش دهد. (Boulianne, 2016; Meesuwan, 2016; Jiang, 2015). به عقیده محققان، رسانه‌های الکترونیک یکی از عوامل اثرگذار بر مشارکت سیاسی است. این نوع از رسانه به عنوان بخش جدانشدنی از زندگی مردم در سال‌های اخیر به شدت محبوبیت

فعالیت‌های اجتماعی مانند ارتباطات چهره به چهره اختصاص می‌دهند. استدلال آن‌ها این است که میزان قابل‌توجهی از زمان در حین استفاده از شبکه‌های اجتماعی صرف برآوردن نیازهای شخصی می‌شود و بنابراین زمان کافی برای فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی باقی نمی‌ماند. از طرفی از دید طرفداران نظریه جایگزینی، شبکه‌های اجتماعی برای ایجاد دیدگاه‌های متجانس و همگن می‌تواند منجر به کاهش اعتماد کاربران به نهادهای سیاسی شود. بنابراین نگرش این گروه رابطه منفی استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی را تأیید می‌کند (Theocharis & Lowe, 2016; Vitak et al, 2011; Nie et al, 2002; Hoffmann et al, 2017; Hoffmann et al, 2014; Liu et al, 2021).

سومین نگرش این است که استفاده از اینترنت به مشارکت سیاسی مربوط نیست و مطالعات مرتبط هیچ ارتباط معنی‌داری را میان استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی نشان نمی‌دهند. برای توضیح این نگرش، از اصطلاح «اسلاکتیویسم»^۱ می‌توان بهره برد. اسلاکتیویسم از ترکیب دو کلمه Slacker (کسی که از انجام وظیفه‌اش شانه خالی می‌کند) و Activism (فعالیت به قصد تغییر) به دست آمده و در فارسی مبارزه از زیر لحاف ترجمه شده است. به عبارت گویاتر، لم‌داده روی مبل یا دراز کشیده زیر پتو اما در حال مبارزه و انجام وظایف شهروندی. منظور اسلاکتیویسم افرادی هستند که فعالیت گسترده‌ای در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی دارند؛ اما در واقع فعالان بی‌عمل عرصه سیاسی هستند که فقط بیانیه می‌دهند و کمپین راه می‌اندازند و... اما در عمل حاضر به فعالیت واقعی و آشکار نیستند. این فعالیت‌های آنلاین باعث می‌شود آن‌ها احساس رضایت کاذب پیدا کنند، درحالی که تأثیر واقعی فعالیت‌هایشان هیچ و یا بسیار ناچیز است و هیچ ارتباطی به فعالیت‌های سیاسی واقعی ندارد، زیرا تمایلی ندارند به صورت جدی و عمیق و آشکار خود را درگیر حل این مسائل کنند (Chae et al, 2019). بنابراین با توجه به سه‌دستگی نظرات پیرامون رابطه میان اینترنت و مشارکت سیاسی و از طرفی وجود متغیرهای تعدیل‌گری که ممکن است تفاوت یافته‌های مطالعات را تبیین کند و اندازه

^۱ - Slacktivism

دسترس‌ترین عوامل را به منظور قضاوت در اختیار مردم قرار می‌دهند (Groeling, 2008 Baum &). علاوه بر اهمیت رسانه‌های کلاسیک، در جهان امروزی با گسترش اینترنت شبکه‌های اجتماعی سایبری و تکنولوژی‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی نقش مهمی در آگاهی بخشی، متحد کردن و تحریک افکار عمومی و نیز مشارکت مخاطبان در رفتارهای اعتراضی ایفا می‌کنند و به‌عنوان یک ابررسانه مهم که دارای شبکه‌های گوناگون و جذاب اجتماعی با بالاترین ظرفیت شبکه‌سازی، آگاهی بخشی و بسیج کردن هستند، نسبت به رسانه‌های کلاسیک جایگاه مهم‌تر و بالاتری را کسب کرده‌اند و موجب هویت‌سازی و یکی کردن افکار عمومی در سطح جهانی و متحد شدن اعتراضات سیاسی می‌شوند (Sardarnia & Safizadeh, 2019) بررسی مطالعات مختلف نشان می‌دهد سه رویکرد در مورد نقش رسانه‌های اجتماعی در مشارکت سیاسی بیان شده است: رویکرد اول رویکردی خوش‌بینانه است که نظریه بسیج و تقویت را در بر می‌گیرد. نظریه بسیج بر نقش مثبت و اثرات مستقیم رسانه‌ها در مورد مشارکت سیاسی شهروندان تأکید داشته و معتقد است رسانه‌های اجتماعی به شهروندان اجازه و فرصت می‌دهند تا در مورد مسائل سیاسی گوناگون حضور فعال داشته باشند و آن‌ها را به مشارکت در کارهای سیاسی تشویق می‌کنند (Enjolras et al, Kid & McIntosh, 2016; 2014; Xenos et al, Vissers & Stolle, 2014; 2013; Boulianne, 2019; Young, 2021).

دیدگاه دوم که رویکردی بدبینانه است و مبنای آن نظریه جایگزینی است، معتقد است که اینترنت کمک شایانی به توسعه مشارکت سیاسی نمی‌کند. نظریه جایگزینی در مورد جایگزینی ارتباطات دیجیتالی و ارتباطات میان فردی در جامعه و زندگی واقعی صحبت می‌کند و معتقد است هر قدر افراد در فضای مجازی وقت خود را سپری کنند به همان اندازه از فضای واقعی جامعه دور خواهند شد و نمی‌توانند برای مشارکت سیاسی در فضای واقعی جامعه به‌درستی عمل کنند و به همان میزان زمان صرف کنند (Nie, Hillygus, Theocharis & Liu et al, 2021; & Erbring, 2002 Hoffmann et Hoffmann et al, 2017; Lowe, 2016; Vitak et al, 2011; al, 2014).

پیدا کرده و نفوذ آن به‌اندازه‌ای است که صاحب‌نظران معتقدند این رسانه تعیین‌کننده اولویت‌های ذهنی و رفتاری کاربران بوده و به آن‌ها یاد می‌دهند تا در مورد چه چیزی فکر کنند (عبداللهی نژاد و همکاران، ۱۳۹۵). محققان برای رسانه‌های اجتماعی کارکردهای هفت‌گانه‌ای را بیان کردند که عبارت‌اند از:

- **هویت:** به‌واسطه آن کاربران به معرفی و شناساندن هویت خود به دیگران در محیط رسانه‌های اجتماعی می‌پردازند.
- **گفت‌وگو:** زمینه‌ای را که کاربران در آن به برقراری ارتباط با یکدیگر اقدام می‌کنند، مشخص می‌سازد.
- **اشتراک‌گذاری یا تسهیم:** نشان‌دهنده عرصه‌ای است که کاربران به تبادل، نشر و دریافت محتوا در محیط رسانه‌های اجتماعی می‌پردازند.
- **حضور:** کاربران به‌وسیله‌ی رسانه‌های جدید از حضور یکدیگر می‌توانند آگاه شوند.
- **روابط:** این کارکرد نشان‌دهنده‌ی زمینه‌ای است که کاربران می‌توانند در محیط رسانه‌های اجتماعی با یکدیگر ارتباط برقرار کنند.
- **وجهه/اعتبار:** کاربران در محیط این رسانه‌ها می‌توانند از موقعیت اجتماعی و اطلاعات دیگران آگاهی یابند.
- **گروه‌ها:** نشان‌دهنده زمینه‌هایی است که در آن کاربران می‌توانند اجتماعات و گروه‌بندی‌های خود را شکل دهند.

هریک از این رسانه‌های اجتماعی می‌توانند بیش از یک کارکرد را هم‌زمان داشته باشند (Arora&etal, 2019; Felix et al, 2017; Kietzmann et al, 2011). رسانه‌های اجتماعی نقش مهمی را در دموکراسی و تحولات سیاسی و اجتماعی ایفا می‌کنند و با استفاده از قابلیت‌های بالای خود در ایجاد شناخت فکری- نگرشی و کنشی- مشارکتی و شهروندسازی قادر به پیشبرد و نهادینه کردن دموکراسی هستند. (سردارنیا و همکاران، ۱۳۹۸). در نظام دموکراتیک، رسانه‌ها موجب ساماندهی به قلمرو اطلاعات و افکار عمومی می‌شوند، به‌طور گسترده انعکاس‌دهنده‌ی دیدگاه‌های انتقادی و دموکراتیک هستند و موجب شکل‌گیری افکار عمومی می‌شوند. در این نظام‌ها، رسانه‌ها در

رویکرد سوم در مورد اینترنت و مشارکت سیاسی رویکردی تلفیقی است که از افراط در دو دیدگاه پیشین دوری کرده و نگاهی متعادل به رسانه‌های اجتماعی دارد. این رویکرد که رویکردی کاربردی است به کاربران امکان می‌دهد بر اساس تجربیات خود از فرصت‌ها و ظرفیت‌های رسانه‌های اجتماعی برای مشارکت در مسائل سیاسی استفاده کرده و از جنبه‌های منفی آن دوری کنند. پژوهشگران پیشگام این نظریه، ولمن^۱ معتقد است به جای تمرکز بر نقش مثبت و منفی اینترنت در تعاملات اجتماعی و میان فردی، می‌توان از آن به عنوان ارتقادهنده‌ی روش‌های سنتی ارتباطات استفاده کرد؛ بنابراین از این دیدگاه، مشارکت سیاسی با استفاده از فضای مجازی، مکمل مشارکت سیاسی در فضای واقعی است (Wellman et al, 2001) مرور پیشینه مطالعات مرتبط انجام شده در ایران نشان می‌دهد میان پژوهشگران داخلی در مورد این گزاره که «استفاده از اینترنت مشارکت سیاسی را افزایش می‌دهد» اشتراک نظر وجود دارد. بر این اساس، یکی از اهداف مطالعه پیش رو سنجش تأثیر استفاده از اینترنت در مشارکت سیاسی است که به صورت زیر مطرح می‌گردد:

فرضیه اول: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارد.

پژوهشگران در مطالعات مختلف سه نوع مشارکت سیاسی را شناسایی کرده‌اند: مشارکت سیاسی آنلاین، مشارکت سیاسی آنلاین و مشارکت مدنی. به طور سنتی، مشارکت سیاسی آنلاین به عنوان فعالیت‌های شهروندان با هدف تأثیرگذاری بر دولت تعریف می‌شود. اکثر مطالعات مشارکت سیاسی آنلاین را شامل رأی دادن، فعالیت برای یک کمپین سیاسی، کمک مالی به نامزدهای انتخابات، برقراری ارتباط با مقامات دولتی، امضای طومار، پیوستن به تظاهرات و... تعریف کرده‌اند. مشارکت سیاسی آنلاین به عنوان یک نوع متمایز از مشارکت و فعالیت سیاسی شامل فعالیت‌هایی مانند پیوستن به گروه‌های مجازی برای حمایت از یک حزب، ارسال ایمیل یا پیام از طریق شبکه‌های مجازی به سیاستمداران، امضای طومارهای الکترونیکی و... است و سومین نوع مشارکت، مشارکت مدنی است که مستلزم رفتارهای فردی یا جمعی با

هدف تأثیرگذاری بر جوامع محلی است. مشارکت مدنی شامل فعالیت‌های غیرانتخابی مانند کار و انجام فعالیت برای سازمان‌های غیردولتی و پروژه‌های اجتماعی است. مرور مطالعات تجربی تفاوت‌هایی را در اندازه تأثیر استفاده از اینترنت بر این سه نوع از مشارکت سیاسی نشان می‌دهد. البته بیشتر مطالعات از بین اشکال متمایز مشارکت، تأثیر استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی آنلاین را بیشتر از تأثیرات بر مشارکت سیاسی آفلاین و مشارکت مدنی شناسایی کرده‌اند (Anduiza et al, Chae et al, 2019; 2010). بنابراین فرضیات بعدی تحقیق با توجه به سه نوع مشارکت سیاسی به شکل زیر مطرح می‌گردند:

فرضیه دوم: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی به صورت آفلاین تأثیر معنادار دارد.

فرضیه سوم: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی به صورت آنلاین تأثیر معنادار دارد.

فرضیه چهارم: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی به صورت مشارکت مدنی تأثیر معنادار دارد.

طبق توضیحات پیش گفته، پژوهشی به صورت مجزا به شناسایی و مطالعه نقش متغیرهای تعدیلگر در رابطه بین استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی نپرداخته است و بر این اساس یکی دیگر از اهداف مطالعه پیش رو بررسی نقش تعدیلگرهای این رابطه است. طبق بررسی‌های به عمل آمده، «میزان زمان» و «نوع» استفاده از اینترنت متغیرهایی است که توسط محققان پیشین مورد بررسی قرار گرفته است. به عنوان مثال مرادی فر و همکارانش (۱۳۹۷) در پیمایشی در میان دانشجویان دانشگاه اصفهان به تأثیر تلگرام در مشارکت سیاسی پرداخته‌اند و «مدت زمان» استفاده از آن و «نوع فعالیت» را در این رابطه بررسی کردند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد، بین مدت زمان استفاده و فعالیت کاربر در شبکه‌ی اجتماعی تلگرام با مشارکت سیاسی، اثربخشی سیاسی و آگاهی سیاسی رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد. به گونه‌ای که زمان استفاده و فعالیت کاربر در تلگرام، سبب تقویت مشارکت سیاسی، آگاهی سیاسی و اثربخشی سیاسی داخلی و خارجی می‌شود. (مرادی فر و همکاران، ۱۳۹۷). شهرام‌نیا و همکارانش (۱۳۹۶) نیز در مطالعه‌ای به بررسی

^۱ - Wellman

مشارکت سیاسی است، به این نتیجه رسیدند که رسانه‌های نوین مهارت‌ها و عوامل تازه‌ای را در مبارزات سیاسی وارد کرده‌اند. (عقیلی و جعفری، ۱۳۹۱).

در مطالعات خارجی مرتبط نیز دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. برای مثال، محققان در مطالعه‌ای به‌منظور ارائه مدل مشارکت سیاسی رسانه‌های اجتماعی به این نتیجه رسیدند که استفاده از رسانه‌های اجتماعی بر مشارکت سیاسی اثر می‌گذارد. (Knoll et al, 2020). در فرا تحلیلی رابطه بین استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی را مورد مطالعه قرار گرفت و نتایج نشان داد که نوع استفاده از اینترنت، مقدار استفاده از اینترنت، استفاده از اینترنت برای دریافت اخبار، نوع مشارکت سیاسی، نوع و حجم نمونه و قلمرو زمانی تحقیق، به‌طرز معناداری بر این رابطه تأثیرگذارند؛ اما به‌طور کلی استفاده از اینترنت رابطه مثبت ضعیفی با مشارکت سیاسی دارد. (Chae et al, 2019). محققان در پژوهش دیگری با عنوان اثر استفاده از رسانه‌های اجتماعی در مشارکت سیاسی در بین دانشجویان دانشگاهی در پاکستان به این نتایج دست یافتند که اکثر دانشجویان از رسانه‌های اجتماعی برای کسب آگاهی و اطلاعات سیاسی استفاده می‌کنند. کارآمدی سیاسی به‌طور قابل‌توجهی مبتنی است بر مشارکت سیاسی آنلاین. علاوه بر آن، رسانه‌های اجتماعی یک پلت فرم حیاتی برای مشارکت سیاسی کاربران در زندگی واقعی هستند و یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که فعالیت‌های سیاسی آنلاین به‌شدت با آگاهی سیاسی و مشارکت سیاسی آنلاین مرتبط است. (Ahmad et al, 2019).

در مطالعه دیگری با هدف بررسی چگونگی تأثیر استفاده از رسانه‌های اجتماعی بر کارایی سیاسی و مشارکت سیاسی مردم چین، نتایج نشان می‌دهد که استفاده از رسانه‌های اجتماعی می‌تواند همه ابعاد کارآمدی سیاسی را در میان مردم افزایش دهد و استفاده از رسانه‌های اجتماعی نسبت به استفاده از رسانه‌های سنتی ارتباط بسیار قوی‌تری با ابعاد مختلف کارایی سیاسی دارد. همچنین استفاده از رسانه‌های اجتماعی بیشتر با مشارکت سیاسی آنلاین مرتبط بود تا مشارکت سیاسی آفلاین. (Wei & Zhao, 2017). محقق

رابطه‌ی میان شبکه‌های اجتماعی و رفتار انتخاباتی در میان دانشجویان دانشگاه مازندران پرداختند. با تقسیم شبکه‌های اجتماعی به سه بعد تعاملی، ساختی و کارکردی و مشارکت سیاسی به سه سطح تماشاگرانه، متوسط و فعال، یافته‌های پژوهش نشان داد رابطه‌ای کاملاً مثبت بین شبکه‌بندی اجتماعی و مشارکت سیاسی وجود دارد و بعد ساختی شبکه‌های اجتماعی بیشترین تأثیر را بر رفتار انتخاباتی دانشجویان دارد. (شهرام‌نیا و همکاران، ۱۳۹۶). خوش‌فر و جندقی پیمایشی با هدف شناسایی رابطه میان میزان مصرف رسانه‌ای با مشارکت سیاسی شهروندان شهر گرگان انجام داده‌اند. نتایج حاکی از آن بوده است که بین «میزان استفاده» از تلویزیون ایران، مطبوعات و کتاب‌های غیردرسی با میزان مشارکت، همبستگی معناداری وجود دارد. همچنین مشخص شد که بین «جنسیت» با مشارکت سیاسی تفاوت معنی‌داری وجود دارد به‌طوری‌که مشارکت سیاسی مردان بالاتر از زنان است. (خوش‌فر و جندقی، ۱۳۹۶) ملکان و همکارانش در پیمایشی در بین دانشجویان دانشگاه اصفهان، به بررسی رابطه بین استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی انتخاباتی پرداختند. آن‌ها ابعاد استفاده از اینترنت را به سه بعد کاربری خبری، کاربری علمی و کاربری تفریحی تقسیم و مشارکت سیاسی به چهار سطح آگاهی سیاسی، بحث سیاسی، اثربخشی سیاسی درونی و بیرونی دسته‌بندی کردند. یافته‌های پژوهش نشان داد که میان کاربری علمی و خبری با ابعاد آگاهی سیاسی، بحث سیاسی و اثربخشی سیاسی درونی و بیرونی رابطه‌ای معنادار و مثبت وجود دارد، اما بین کاربری تفریحی با آگاهی سیاسی و بحث سیاسی رابطه‌ای منفی و معنادار و رابطه بین ابعاد اثربخشی سیاسی درونی و بیرونی رابطه‌ای منفی و غیرمعنا دار بود. (ملکان و همکاران، ۱۳۹۲). عقیلی و جعفری در مطالعه‌ای با عنوان «نقش اینترنت در توسعه سیاسی» نقش اینترنت را با توجه به ویژگی‌هایی چون تعاملی بودن، هم‌زمان بودن ارتباط، همه‌جایی بودن، فقدان کنترل مرکزی، فقدان مالکیت بر شبکه و سانسور گریزی، فضای مناسبی برای احیای ابعاد از دست رفته مشارکت سیاسی و دموکراسی یافتند و با توجه به اینکه اینترنت بستری مناسب برای گسترش توسعه سیاسی و

جدول ۱- مرور پیشینه فرضیه‌های پژوهش

پژوهشگران	فرضیه‌ها
Chae <i>et al</i> , 2019; Kruikemeier <i>et al</i> , 2014; Nam, 2012; Holt <i>et al</i> , 2013; Kim & Kim, 2021.	فرضیه اول: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارد.
Chae <i>et al</i> , 2019; Kruikemeier <i>et al</i> , 2014; Nam, 2012; Anduiza <i>et al</i> , 2010.	فرضیه دوم: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی به صورت آفلاین (برون خطی) تأثیر معنادار دارد.
Chae <i>et al</i> , 2019; Kruikemeier <i>et al</i> , 2014; Nam, 2012; Anduiza <i>et al</i> , 2010; Anduiza <i>et al</i> , 2010.	فرضیه سوم: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی به صورت آنلاین (درون خطی) تأثیر معنادار دارد.
Chae <i>et al</i> , 2019; Meesuwana, 2016 <i>et al</i> ; Holt, 2013.	فرضیه چهارم: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی به صورت مشارکت مدنی تأثیر معنادار دارد.
رضایی و کاظمی، ۱۳۹۵؛ مسعودنیا و همکاران، ۱۳۹۰؛ ملکان و همکاران، ۱۳۹۲؛ مرادی فر و همکاران (۱۳۹۷) Chae <i>et al</i> , 2019; Kim <i>et al</i> , 2013; Gil de Zúñiga <i>et al</i> , 2014; Gil de Zúñiga <i>et al</i> , 2012.	فرضیه پنجم: نوع استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارد.
عبداللهیان و حقگوئی، ۱۳۸۸؛ خوش‌فر و جندقی، ۱۳۹۶؛ مرادی‌فر و همکاران، ۱۳۹۷؛ Chae <i>et al</i> , 2019.	فرضیه ششم: میزان زمان استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارد.

دیگری به مطالعه نقش اینترنت و مشارکت مدنی بر توسعه دموکراسی در تایلند پرداخت. نتایج نشان داد میان اینترنت و مشارکت سیاسی رابطه منفی وجود دارد. در واقع افرادی که از اینترنت استفاده می‌کردند، بیشتر دچار تردید شده و مشارکت کمتری داشتند (Meesuwana, 2016). محققان دیگری نقش تعدیلگر گروه‌های سنی را در چگونگی استفاده از رسانه‌ها در مشارکت سیاسی بررسی کرده و به تفاوت در میزان توجه گروه‌های مختلف سنی به اخبار سیاسی پرداخته‌اند. همچنین شهروندان جوان به دلیل حضور مستمر و استفاده مکرر در رسانه‌های اجتماعی انگیزه‌ای برای مشارکت سیاسی پیدا کرده‌اند (Holt *et al*, 2013). در پژوهش دیگر محققان استفاده از رسانه‌های اجتماعی برای اخبار، در مشارکت سیاسی تأثیر مثبت می‌گذارد. در این میان دانش و کارآمدی سیاسی، اندازه شبکه‌های گفتگوهای سیاسی، جستجوی اطلاعات از طریق سایت‌های شبکه‌های اجتماعی نقش تعدیلگر را ایفا می‌کنند (Gilde Zúñiga *et al*, 2012)؛ بنابراین فرضیه‌های بعدی پژوهش به صورت زیر مطرح می‌گردند:

فرضیه پنجم: نوع استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارد.

فرضیه ششم: میزان زمان استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارد.

۲- روش پژوهش

روش تحقیق پژوهش پیش رو با توجه به هدف آن تبیینی و از نظر مخاطب بنیادی و از نظر روش گردآوری داده‌ها پیمایشی است؛ و شکل تبیین در این پژوهش به صورت تبیین علی می باشد. جامعه آماری این پژوهش را دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندر انزلی تشکیل می‌دهند که در زمان مورد بررسی تعدادشان حدود ۲۸۰۰ نفر است. برای تعیین حجم نمونه آماری، از فرمول برآورد حجم نمونه (فرمول کوکران) استفاده شده است و طبق برآورد فرمول

برای آزمون معناداری ضرایب مسیر با استفاده از روش بوت استرپ مقادیر آزمون تی-استیودنت محاسبه شده است. مقادیر آزمون تی-استیودنت اگر بزرگتر از ۱/۹۶ باشد، ضریب مسیر در سطح ۰/۰۵ معنادار است. همان‌طور که در جدول شماره ۲ نشان داده شده است، از بین فرضیه‌های تحقیق سه فرضیه رد و مابقی تأیید شدند.

جدول ۲- نتایج حاصل از آزمون فرضیات تحقیق

نتیجه آزمون	عدد معنی-داری (t-value)	ضریب مسیر (β)	مسیر	
			به متغیر	از متغیر
تأیید	۳/۳۵۰	۰/۱۵۸	مشارکت سیاسی	استفاده از اینترنت
رد	۰/۵۷۴	۰/۰۴۸	مشارکت سیاسی آفلاین	
تأیید	۲/۰۲۸	۰/۱۷۲	مشارکت سیاسی آنلاین	
رد	۰/۵۹۹	۰/۰۷۵	مشارکت مدنی	
تأیید	۴/۶۵۷	۰/۳۶۹	مشارکت سیاسی	نوع استفاده از اینترنت
رد	۰/۹۶۳	۰/۰۶۷	مشارکت سیاسی	زمان استفاده از اینترنت

فرضیه اول: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارد. در بررسی این فرضیه، نتایج نشان دادند که مقدار آماره آزمون برابر ۳/۳۵۰ و از ۱/۹۶ بالاتر است و لذا با اطمینان ۹۵٪ می‌توان بیان نمود بین متغیرها رابطه معنادار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن ضریب (۰/۱۵۸) می‌توان گفت استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر مثبت و معنادار دارد.

فرضیه دوم: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی به‌صورت آفلاین تأثیر معنادار دارد. در بررسی این فرضیه، نتایج نشان

تعداد نمونه مورد نظر بدون افت نمونه با سطح اطمینان ۹۵٪ و با سطح خطای ۰/۰۵، ۳۳۷ نفر به دست آمد که پرسشنامه توسط ۳۴۰ نفر تکمیل گردید. داده‌های موردنیاز تحقیق از طریق از طریق پرسشنامه‌های بسته ساختاریافته بومی‌سازی شده (Knoll Ahmad et al, 2019; Chae et al, 2019; et al, 2020) گردآوری شده است. پرسشنامه شامل ۱۸ گویه همراه با مقیاس اندازه‌گیری پنج‌درجه‌ای لیکرت ۱ (کاملاً مخالف) تا ۵ (کاملاً موافق) که جهت سنجش متغیرهای نوع استفاده از اینترنت (۶ گویه)، میزان زمان استفاده از اینترنت (۳ گویه)، مشارکت آفلاین (۳ گویه)، مشارکت آنلاین (۴ گویه) و مشارکت مدنی (۲ گویه) استفاده شد. جهت بررسی این که هر کدام از سازه‌های تحقیق تا چه حد با سؤالات پرسشنامه که برای سنجش آن‌ها استفاده شده است همسو می‌باشند، از مدل اندازه‌گیری یا تحلیل عاملی تأییدی به تفکیک ابعاد مورد مطالعه بهره گرفته شده است. برای انجام تحلیل عاملی تأییدی و مدل‌یابی معادلات ساختاری، بارعاملی استاندارد و آماره‌ی t محاسبه شده است و روایی پرسشنامه با روایی سنجی صوری و سازه و پایایی نیز با محاسبه ضریب همبستگی به تصدیق رسید و طبق نتایج به دست آمده بارعاملی استاندارد برای سنجش قدرت رابطه‌ی بین این متغیرها با متغیرهای قابل مشاهده‌ی آن‌ها (گویه‌های پرسشنامه) در تمام گویه‌ها بزرگتر از ۰/۷ به دست آمد. همچنین آلفای کرونباخ برای همه‌ی سازه‌ها بالای ۰/۷ به دست آمد که اعتبار همگرایی بالایی را نشان می‌دهد و بیان می‌کند که سازه‌ها (متغیرهای پنهان) از اعتبار بالایی جهت برازش مدل برخوردارند. مقادیر پایایی ترکیبی (CR) نیز برای تمامی سازه‌ها بالاتر از مقدار ۰/۷ گزارش شده که نشان می‌دهد سازه‌ها از پایایی ترکیبی مناسب برخوردارند. پایایی ترکیبی از ۰/۷ و AVE از ۰/۵ و پایایی ترکیبی از AVE بزرگتر شد؛ بنابراین پرسشنامه از روایی همگرا نیز برخوردار است.

۳- تحلیل داده‌های پژوهش

نتایج حاصل از بررسی فرضیه‌های پژوهش توسط مدل‌سازی واریانس محور و نرم افزار PLS در جدول ۲ آمده است. اعداد نوشته شده بر روی مسیرها ضرایب مسیر را نمایش می‌دهد.

دادند که مقدار آماره آزمون برابر $0/574$ و از $1/96$ کمتر است و لذا فرضیه دوم رد می‌شود.

فرضیه سوم: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی به صورت آنلاین (درون‌خطی) تأثیر معنادار دارد. در بررسی این فرضیه، نتایج نشان دادند که مقدار آماره آزمون برابر $2/028$ و از $1/96$ بالاتر است و لذا با اطمینان 95% می‌توان بیان نمود بین متغیرها رابطه معنادار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن ضریب ($0/172$) می‌توان گفت استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی آنلاین تأثیر مثبت و معنادار دارد.

فرضیه چهارم: استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی به صورت مشارکت مدنی تأثیر معنادار دارد. مقدار آماره آزمون برابر $0/599$ و از $1/96$ کمتر است و لذا فرض صفر آزمون مینی بر عدم وجود رابطه بین متغیرها پذیرفته می‌شود و با اطمینان 95% می‌توان بیان نمود بین متغیرها رابطه معنادار وجود ندارد.

فرضیه پنجم: نوع استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارد. در بررسی این فرضیه، نتایج نشان دادند که مقدار آماره آزمون برابر $4/657$ و از $1/96$ بالاتر است و لذا فرض صفر آزمون مینی بر عدم وجود رابطه بین متغیرها رد می‌شود و با اطمینان 95% می‌توان بیان نمود بین متغیرها رابطه معنادار وجود دارد. با توجه به مثبت بودن ضریب ($0/369$) می‌توان گفت نوع استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر مثبت و معنادار دارد. فرضیه ششم: میزان زمان استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معنادار دارد. در بررسی این فرضیه نتایج نشان دادند که مقدار آماره آزمون برابر $0/963$ و از $1/96$ کمتر است و لذا فرضیه ششم رد می‌شود.

نتیجه‌گیری

این پژوهش به‌منظور بررسی جهت و شدت رابطه میان «استفاده از اینترنت» و «مشارکت سیاسی» و شناسایی اثرات تعدیل‌کننده‌ی رابطه‌ی میان این دو متغیر انجام شد. جامعه آماری این پژوهش را دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندر انزلی تشکیل دادند که با استفاده از روش نمونه‌گیری کوکران، نظرسنجی بین ۳۴۰ نفر از آن‌ها انجام شد. یافته‌ها

نشان دادند با تأیید فرضیه نخست به‌طورکلی استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر مثبت و معنادار دارد؛ اما شدت این رابطه ضعیف است. این یافته تا حدی با نتایج فراتحلیل (Chae et al, 2019) مطابقت دارد. در این مطالعه، نمونه‌های اروپایی رابطه قوی‌تر استفاده از اینترنت با مشارکت سیاسی را نسبت به مطالعات انجام شده بر اساس نمونه‌های آسیایی گزارش داده‌اند.

در بررسی ابعاد مشارکت سیاسی، استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی آنلاین تأثیر مثبت و معنادار دارد که شدت این رابطه نیز ضعیف است (تأیید فرضیه سوم پژوهش). استفاده از اینترنت تأثیری بر مشارکت سیاسی آفلاین و مشارکت مدنی نداشت. (رد فرضیه دوم و چهارم پژوهش). این یافته‌ها نشان می‌دهد که استفاده از اینترنت در بین دانشجویان مورد مطالعه تا حدی اثرات تقویت‌کننده و بسیج‌کننده دارد که منجر به تأیید فرضیه اول و سوم پژوهش شده است، اما شدت ضعیف این ارتباط و از طرفی عدم تأثیر استفاده از اینترنت بر مشارکت آفلاین و مشارکت مدنی را می‌توان همراه با این واقعیت درک کرد که طبق مفهوم «اسلاکتیویسم» افراد در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی فعالیت دارند، اما در واقع فعالان بی‌عمل عرصه‌ی سیاسی هستند که در عمل حاضر به فعالیت واقعی و آشکار نیستند. این فعالیت‌های آنلاین باعث می‌شود آن‌ها احساس رضایت کاذب پیدا کنند، درحالی‌که تأثیر واقعی فعالیت‌هایشان هیچ و یا بسیار ناچیز است و هیچ ارتباطی به فعالیت‌های سیاسی واقعی ندارد، زیرا تمایلی ندارند به‌صورت جدی و عمیق و آشکار خود را درگیر حل این مسائل کنند و تنها کاری که انجام می‌دهند تایپ کردن چند کلمه یا لایک کردن یک پست یا صفحه است، به جای اینکه واقعاً مشارکت کنند (Chae et al, 2019).

در بررسی تعدیل‌کنندگان رابطه بین استفاده از اینترنت و مشارکت سیاسی دو متغیر نوع استفاده از اینترنت و زمان استفاده از اینترنت مورد بررسی قرار گرفت که طبق یافته‌ها نوع استفاده از اینترنت تأثیر مثبت معناداری بر مشارکت سیاسی دارد (تأیید فرضیه پنجم) که ارتباط مثبت بین استفاده

از اینترنت جهت پیگیری اخبار از طریق رسانه‌های خبری و بهبود و تقویت مشارکت سیاسی را نشان می‌دهد، اما زمان استفاده از اینترنت بر مشارکت سیاسی تأثیر معناداری نداشت (رد فرضیه ششم).

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به «پیمایشی بودن» آن اشاره داشت که صرفاً نظرجویی از دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندر انزلی انجام شده و می‌توان از روش‌های کیفی بهره‌مند شد و محدودیت «مقطعی بودن» آن را می‌توان با انجام پژوهش طولی برطرف کرد.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش پژوهش حاضر، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تعارض منافع: در این مقاله هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد.

سهم نویسندگان: نویسندگان به‌طور مشترک انجام این پژوهش را عهده‌دار بوده‌اند.

تشکر و قدردانی: از کلیه کسانی که در نگارش این مقاله ما را یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌نماییم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش فاقد تأمین کننده مالی بوده است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- خوش فر، غلامرضا و جندقی میرمحله، فاطمه (۱۳۹۶). «مصرف رسانه‌ای و مشارکت سیاسی (مورد مطالعه: شهروندان شهر گرگان)». مطالعات توسعه اجتماعی فرهنگی، ۱۲۸-۱۰۵: (۴)۵.

- رضایی، حسین و کاظمی پورثابت، شهلا (۱۳۹۵). «بررسی رابطه میان استفاده از محتوای سیاسی وب سایت های داخلی و خارجی و مشارکت سیاسی انتخاباتی (مطالعه موردی شهروندان همدان)». راهبرد، ۲۵: (۸۰) ۲۸۶-۲۵۵.

- سبکتگین ریزی، قربانعلی؛ روهنده، مجید و جعفری، احمد (۱۳۹۵). «رضایتمندی و مشارکت سیاسی- اجتماعی مطالعه موردی: شهروندان شهر کرج». جامعه شناسی کاربردی، ۱۱۶-۹۷: (۳)۲۷.

- شهرام نیا، امیرمسعود؛ ابراهیمی پور، حوا؛ محموداوغلی، رضا و ملکان، مجید (۱۳۹۶). «سنجش تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر مشارکت سیاسی: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه مازندران». جامعه شناسی کاربردی، ۳۲-۱۹: (۱)۲۸.

- عبداللهی نژاد، علیرضا؛ قاسمی نژاد، ابوذر و صادقی، جواد (۱۳۹۵). «رسانه های اجتماعی و مشارکت سیاسی در انتخابات، رابطه استفاده از فیس بوک، تلگرام و اینستاگرام و مشارکت سیاسی دانشجویان در انتخابات هفتم اسفند ۱۳۹۴». فصلنامه مطالعات رسانه های نوین، ۲: (۵) ۷۳-۳۳.

- عبداللهمیان، حمید و حقگوئی، احسن (۱۳۸۹). «تبیین رابطه کاربری اینترنت و مشارکت سیاسی در ایران». جامعه شناسی ایران، ۱۰: (۴) ۴۱-۱.

- عقیلی، سید وحید و جعفری، علی (۱۳۹۱). «نقش اینترنت در توسعه سیاسی». مطالعات رسانه ای، ۷: (۴) ۱۷-۹.

- مرادی فر، سعیده؛ امید، علی و بصیری، محمدعلی (۱۳۹۷). تبیین تأثیر تلگرام بر رویکرد مشارکت سیاسی (مطالعه موردی دانشگاه اصفهان). رسانه، ۲۹: (۲) ۱۲۶-۱۰۵.

- مسعودنیا، حسین؛ محمود اوغلی، رضا؛ رهبرقاضی، محمودرضا و فروغی، عاطفه (۱۳۹۰). «بررسی رابطه استفاده از اینترنت با رویکرد و مشارکت سیاسی (مطالعه موردی شهر اصفهان)». جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، ۱۴: (۲) ۱۷۱-۱۹۲.

- ملکان، مجید؛ رهبر قاضی، محمود؛ ابراهیمی پور، حوا و هرسبیج، حسین (۱۳۹۲). «بررسی رابطه فضای مجازی با مشارکت سیاسی: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان». جامعه شناسی کاربردی، ۲۴: (۴) ۲۲۶-۲۱۱.

ب. منابع انگلیسی

- Anduiza, E; Gallego, A & Cantijoch, M (2010). "Online political participation in Spain: the impact of traditional and Internet resources". *Journal of Information Technology & Politics*, 7(4): 356-368.

- Arora, A; Bansal, S; Kandpal, C; Aswani, R & Dwivedi, Y (2019). "Measuring social media influencer index-insights from Facebook, Twitter and Instagram". *Journal of retailing and consumer services*, 49: 86-101.

- Baum, M.A; & Groeling, T (2008). "New media and the polarization of American political discourse". *Political Communication*, 25(4): 345-365.

- Boulianne, S (2015). "Social media use and participation: A meta-analysis of current research". *Information, communication & society*, 18(5): 524-538.

- Boulianne, S (2019). "Revolution in the making? Social media effects across the globe".

participation: Exploring antecedents and effects of online political participation". 1-34

- Hoffmann, P; Lutz, C; Müller, S & Meckel, M (2017). "Facebook escapism and online political participation". *Proceedings of the 8th International Conference on Social Media & Society*, 1-6.

- Holt, K; Shehata, A; Strömbäck, J & Ljungberg, E (2013). "Age and the effects of news media attention and social media use on political interest and participation: Do social media function as leveller?". *European journal of communication*, 28(1): 19-34.

- Irvin, A & Stansbury, J (2004). "Citizen Participation in Decision Making: Is It Worth the Effort?". *Public Administration Review*, 64(1): 55-65.

- Jiang, L (2016). "The effects of the Internet on online and offline political participation among citizens in Australia". *66th Annual International Conference of British Political Science Association*, 21: 23.

- Kahne, J & Bowyer, B (2018). "The political significance of social media activity and social networks". *Political Communication*, 35(3): 470-493.

- Kidd, D & McIntosh, K (2016). "Social media and social movements". *Sociology Compass*, 10(9): 785-794.

- Kietzmann, H; Hermkens, K; McCarthy, P & Silvestre, S (2011). "Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media". *Business horizons*, 54(3): 241-251.

- Kim, J & Kim, Y (2021). "What publics do online matters: Internet use and political information behaviors". *Online Information Review*, Vol. 46 No. 5, pp. 867-885

Information, communication & society, 22(1): 39-54.

- Bryson, M; Quick, S; Slotterback, S & Crosby, C (2013). "Designing public participation processes. Public administration review", 73(1): 23-34.

- Carlisle, E & Patton, C (2013). "Is social media changing how we understand political engagement? An analysis of Facebook and the 2008 presidential election". *Political research quarterly*, 66(4): 883-895.

- Chae, Y; Lee, S & Kim, Y (2019). "Meta-analysis of the relationship between Internet use and political participation: examining main and moderating effects". *Asian Journal of Communication*, 29(1): 35-54.

- Enjolras, B; Steen-Johnsen, K & Wollebaek, D (2013). "Social media and mobilization to offline demonstrations: Transcending participatory divides?". *New media & society*, 15(6): 890-908.

- Felix, R; Rauschnabel, A & Hinsch, C (2017). "Elements of strategic social media marketing: A holistic framework". *Journal of Business Research*, 70: 118-126.

- Gil de Zúñiga, H; Jung, N & Valenzuela, S (2012). "Social media use for news and individuals' social capital, civic engagement and political participation". *Journal of computer-mediated communication*, 17(3): 319-336.

- Gil de Zúñiga, H; Molyneux, L & Zheng, P (2014). "Social media, political expression, and political participation: Panel analysis of lagged and concurrent relationships". *Journal of communication*, 64(4): 612-634.

- Hoffmann, P; Aeschlimann, S & Lutz, C (2014). "A digital divide in political

- Nie, H; Hillygus, S & Erbring, L (2002). "Internet use, interpersonal relations, and sociability". *The Internet in everyday life*, 215-243.
- Sardarnia, K & Safizadeh, R (2019). "The internet and its potentials for networking and identity seeking: A study on ISIS". *Terrorism and Political Violence*, 31(6): 1266-1283.
- Snyder, J (2015). "Commentary: Getting Citizens on Board: What Motivates Besides a Crisis?". *Public Administration Review*, 76(1): 140-141.
- Theocharis, Y & Lowe, W (2016). "Does Facebook increase political participation? Evidence from a field experiment". *Information, Communication & Society*, 19(10): 1465-1486.
- Tolbert, J & McNeal, S (2003). "Unraveling the effects of the Internet on political participation?". *Political research quarterly*, 56(2): 175-185.
- Vissers, S & Stolle, D (2014). "The Internet and new modes of political participation: online versus offline participation". *Information, Communication & Society*, 17(8): 937-955.
- Vitak, J; Zube, P; Smock, A; Carr, T; Ellison, N & Lampe, C (2011). "It's complicated: Facebook users' political participation in the 2008 election". *CyberPsychology, behavior, and social networking*, 14(3): 107-114.
- Wei, L & Zhao, L (2017). "Social media use, political efficacy, and political participation in China: The moderating role of need for orientation". *New media and Chinese society*. 55-73.
- Wellman, B; Haase, Q; Witte, J & Hampton, K (2001). "Does the Internet increase, decrease, or supplement social capital? Social networks, Kim, Y; Chen, T; & De Zúñiga, G (2013). "Stumbling upon news on the Internet: Effects of incidental news exposure and relative entertainment use on political engagement". *Computers in human behavior*, 29(6): 2607-2614.
- Kim, Y; Hsu, H & de Zúñiga, G (2013). "Influence of social media use on discussion network heterogeneity and civic engagement: The moderating role of personality traits". *Journal of communication*, 63(3): 498-516.
- Knoll, J; Matthes, J & Heiss, R (2020). "The social media political participation model: A goal systems theory perspective". *Convergence*, 26(1): 135-156.
- Kruikemeier, S; Van Noort, G; Vliegenthart, R & de Vreese, H (2014). "Unraveling the effects of active and passive forms of political Internet use: Does it affect citizens' political involvement?". *New Media & Society*, 16(6): 903-920.
- Liu, H; Zhang, J; Vilar, R; Milojev, P; Hakim, A; de Zúñiga, G & Paez, D (2021). "A typology of masspersonal information seeking repertoires (MISR): Global implications for political participation and subjective well-being". *New Media & Society*, 23(9): 2729-2753.
- Meesuwan, S (2016). "The effect of internet use on political participation: could the internet increase political participation in Thailand?". *International Journal of Asia-Pacific Studies*, 12(2): 57-82.
- Nam, T (2012). "Dual effects of the internet on political activism: Reinforcing and mobilizing". *Government Information Quarterly*, 29: 90-97.
- Neshkova, I (2014). "Does Agency Autonomy Foster Public Participation?". *Public Administration Review*, 74(1): 64-74.

college students during the US election 2012". *Social Media+ Society*, 2(1): 2056.

- Yang, K & Pandey, S (2011). "Further Dissecting the Black Box of Citizen Participation: When Does Citizen Involvement Lead to Good Outcomes?". *Public administration review*, 71(6), 880-892

- Young, E (2021). "Mobilization under Threat: Emotional Appeals and Pro-Opposition Political Participation Online". *Political Behavior*, 1-24.

participation, and community commitment". *American behavioral scientist*, 45(3): 436-455.

- Xenos, A; Vromen, A & Loader, D (2014). "The great equalizer? Patterns of social media use and youth political engagement in three advanced democracies". *The networked young citizen*, 33-54.

- Yang, C & DeHart, L (2016). "Social media use and online political participation among